IL-MARTRI TA' DAMASKU

(EGHLUQ L-EWWEL MITT SENA)

Sa ftit fuq il-mitt sena ilu, l-Insara li kienu jgħixu fl-artijiet tat-Turkija, ma kellhom ebda jedd ta' beltin, jew *ċittadini* tal-pajjiż. Kienu jinżammu ħajjin biss bħala nies maħmûla, għax jagħmlu xi ħaġa tal-ġid, bħal ma jinżamm ħaj ħmâr, jew żiemel, jew baqra; l-Insara Ewropin li kienu jgħammru hemm, kienet taqbeż għa-f'Pariġi, fit-30 ta' Marzu tas-sena 1856, das-Sultan kellu, għad li fuq il-qalb, ixandar il-Kostituzjoni l-ġdida, li biha n-nies kollha ta' taħt il-ħakma tiegħu, Misilmin u Nsara, kellhom xorta waħda jeddijiet u dmirijiet bħal xulxin.

Il-Misilmîn, l-aktar dawk li jgħidulhom Druż, dil-ħaġa, li l-Insara jku-

1. *Patri Manwel Ruiz, qatgħulu rasu fuq l-artal.* 2. *Patri Karm Volta, qatluh bid-daqqiet ta' mannara.* 3. *Patri Engelbert Holland, qatluh bil-mannara wkoll.* 4. *Patri Pietru Soler, miet bid-daqqiet ta' sejf.*

lihom Franza, u l-Insara Griegi kien jaqbeż għalihom il-Kzâr. Xi ftit Ġermaniżi li kien hemm, kien jieħu ħsieb iħarishom il-Kaiser. Imma l-Imsejkna Insara Għarab ma kellhom lil ħadd, li kellu d-dmir u l-jedd, li jħâmi għalihom.

Fi żmien il-bidu tal-ħakma tas-Sultan Tork Għabd-el-Meġîd, bis-saħħa u l-indaħîl tal-ħakmiet tal-Ewropa, dan il-jasar naqas. U bir-rassa tagħhom ukoll, fit-Trattat li kien sar nu magħduda bħalhom xorta waħda, ma setgħux għaliha. U r-Rjus il-Kbar tad-Din tagħhom mill-Mekka, bdew iħarrxuhom ħalli joqtlu lill-Insara kollha, jew kemm jistgħu minnhom, biex il-jeddijiet jibqgħu bħal ma kienu qabel, tal-Misilmin biss.

Il-għidut beda ftit ftit jimxi, u l-Misilmin jitħarrxu dejjem aktar. Meta raħal, jew belt, jissaħħan sewwa, jinbagħtu nies minnu ħalli jsaħħnu lin-nies ta' xi mkien ieħor qrib

tiegħu. It-tixwix beda jikber, l-aktar fil-pajjiż ta' Libnân, fejn kien hemm kotra kbira ta' Nsara Għarab Maronija. Beda jistama' li qiegħed isir il-qtil. Il-qtil għall-ewwel kien ftit u fuq l-iġbla, imma ma damx ma niżel ukoll fil-bliet tal-isħla u l-wetgħât. Il-Pulizija Torka billi kienet magħmula minn Misilmîn, kienet tagħlaq għajnejha, l-aktar għax is-Sultan kien ħareġ dak il-bandu fuq il-qalb. Għalhekk l-Insara kollha kienu qegħdin jgħixu f'biża' kbir u taqtiq il-qalb, l-aktar f'Libnân u fis-Surija.

jem kienu jinsabu familji sħâħ ġewwa darhom maqtula.

F'Damasku qtajja' ta' Misilmin kienu jieqfu fit-toroq, iħażżu fl-art salib, u lil kull nisrani li jgħaddi minn hemm, kienu jqabbduh jirfes fuqu. Wieħed mix-xjuħ tal-Misilmîn kien jidher idur mal-belt, b'kelb kbir marbut minn ħanniqtu u f'għonqu mdendel salib, u qtajja' ta' tfal żgħar u mdaqqsin jgħajjtu warajh: "Ma eħla... ma eħla... ma eħla... debħ in-Nasâra!" (jiġifieri: *Kemm hu ħelu, kemm hu ħelu, kemm hu ħelu qtil l-Insâra* !)

5. Patri Nikola Alberca, qatluh b'tiri ta' pistola. 6. Fra Franġisk Pinazo, xeħtuh minn fuq il-kanpnar. 7. Patri Nikanor Ascanio, qatgħulu griżmejh. 8. Fra Ġan-Ġakbu Fernandez, xeħtuh minn fuq il-kanpnar ukoll.

Id-damdim tal-kanuni tal-Misilmîn fil-bidu tar-Ramadân tas-sena 1860 kien jittieħed bħala t-tokki tal-agonija tal-Insâra. Bħal ma aħna l-Maltin fil-Gwerra li għaddiet meta konna nisimgħu n-nafra, jew *serena* tnewwaħ, konna ngħidu: "min jaf jaħasra, min sa jmut!" hekk ukoll l-Insara tas-Surija, meta kienu jisimgħu l-kanun jispara għat-tislija tal-Misilmîn fil-għaxija, kienu jgħidu: "min jaf dal-lejl min fostna sa jisfa maqtul!" U hekk kien ikun, għax fil-għodu dej-

Id-Dejr tal-Franġiskani ta' Bab Tuma, kien sar il-maħrab ta' għadd kbir ta' Nsara mbeżżgħa. F'dak id-Dejr kien hemm tmien Franġiskani, li kienu lil dawk l-Insâra iqaddsulhom u jqarbnuhom, u jfarrġuhom mill-aħjar li jistgħu. Imma darba waħda, wieħed Lhudi li kien jaħdem f'dak id-Dejr, u li l-Franġiskani kienu waqfu miegħu wisq drabi, lil Misilmîn urihom minn fejn setgħu jidħlu bil-lejl, minn bieb żgħir li kien hemm moħbi; u huma tassew daħlu, u hekk

bdiet it-taqtiegħa tal-biża', mis-7 sal-11 ta' Lulju, tas-sena 1860.

PATRI MANWEL RUIZ

Is-Superjur tad-Dejr, Patri Manwel Ruiz, kien waħdu fil-knisja, għassa tas-Sagrament. Imma meta sama' lil qattiela Druż ġejjin għan-naħa tiegħu, b'għaġla kbira tqarben bl-ostji kollha kkunsidrati li kien hemm, fit-Tabernaklu biex ma jaqgħux f'idejhom. Malli l-qattiela waslu, "Ja kelb!" qalulu, "jew taqleb Mislem issa-issa, jew naqtgħulek rasek!" Patri Ruiz medd rasu fuq l-artal u qalilhom: "Hawn hi rasi, ħâ, aqtgħuha!" U hekk għamlu; u l-artal ixxarrab b'demmu u hekk ukoll il-ktieb tal-Evanġelju li kellu f'idu.

Patri Ruiz kien twieled f'pajjiż fi Spanja, jismu San Martin de las Ollas. Daħal Franġiskân meta kien għadu żgħir ħafna, u meta qaddes ried imur jagħmilha ta' Missjunarju. Meta kellu tmienja u għoxrin sena mar il-Palestina u qabad jitgħallem il-lingwa Għarbija. Meta tgħallimha mhux ħażîn, beda jgħallem it-Tagħlim Nisrani lit-tfal żgħar, u hekk aktar tħarreġ fiha. Kien kappillan f'Ramleh, f'Ġaffa, u f'Damasku u dam kappillan b'kollox disa' u għoxrin sena. Kien minn tagħna, ċajtier u dħuli, u daqs kemm kien ħanîn ma' dawk li jitolbuh l-għajnuna, il-Għarab kienu qalgħuhielu *Abuna Sabar*, jiġifieri "Patri Paċenzja."

IL-ĦABIB TAL-GĦARAB

Patri Karm Volta kien il-kappillan tal-Parroċċa ta' Damasku. Dana twieled fis-sena 1803 f'pajjiż jismu Real de Candia, fi Spanja, f'żogħżitu kien mgħallem tajjeb l-iskola u mħejji għal kull xorta ta' ħajja. Imma meta kellu tnejn u għoxrin sena, ħalla kollox u daħal Franġiskan, u fis-sena 1831 telaq lejn l-Art Imqaddsa u sar kappillan tar-raħal żgħir ta' Għajn Karem, u wara għadda għal Parroċċa aktar kbira ta' Damasku. Bis-saħħa tiegħu l-Insara ta' hemm

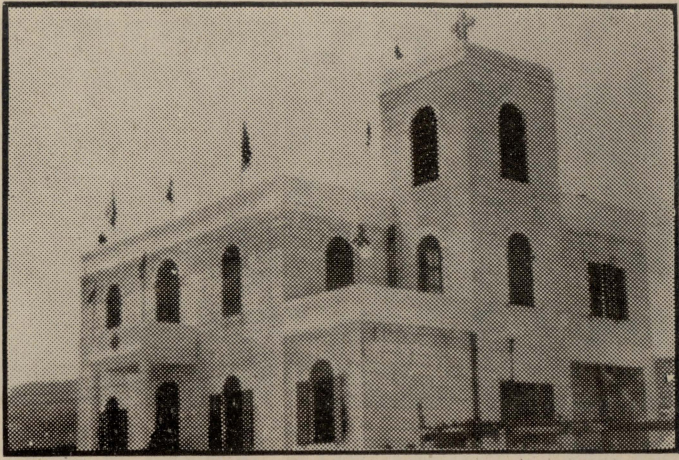

Id-Dejr u l-knisja tal-Franġiskani f'Damasku. Jidher il-kanpnar li minn fuqu d-Druż xeħtu ż-żewġ ajkijiet Franġiskani.

żdiedu, u x-xogħol żdied ukoll; bix-xogħol saħtu naqset, għalhekk kellu jitlob li jibgħatulu lil xi ħadd jgħinu, għad li kien għad kellu biss sebgħa u ħamsin sena. Kien maħbub u miġjub minn kulħadd, saħansitra mill-Misilmîn. Waqt li l-qattiela ġew għalih, kien qiegħed jgħallem l-iskola. Wieħed Mislem Durżi, malli rah tah daqqa u tefgħu fl-art. Żewġ Misilmîn oħra ħbieb tiegħu, refgħuh u bdew iżiegħlu bih u jħajjruh jaqleb Mislem. Imma hu berraq għajnejh u b'kemm kellu nifs għajjat: "Qatt!" Għalhekk il-qattiela temmewlu ħajtu bid-daqqiet ta' mterqa.

ABUNA MALAK

Patri Engelbert Holland huwa l-waħdâni li ma kienx Spanjol fost ir-Rhieb Martri ta' Damasku. Kien twieled fis-sena 1827 f'Ramsau, l-Awstrija, iben ta' nies mogħtija għal knisja. Kien ta' moħħ tajjeb wisq fuq ruħu u ħafif biex jifhem. Darba waħda l-Isqof mar iżur ir-raħal u kif għaraf x'tifel kien, daħħlu jitgħallem fis-seminarju, bla ma jħallas ħabba, bittama li jlaħħqu qassis. Imma dana ma felaħx għal egħluq tas-seminarju, u hekk wara erba' snin raġa' mar għand niesu. Darba ra għaddejjin mit-triq żewġ Franġiskani u ssaħħar għalihom, u l-għada ħalla kollox u mar daħal magħhom.

Malli qaddes, talab li jibgħatuh għal Missjoni, u għal dan beda jitgħallem il-Għarbi, u malli qabad mhux ħażin, bagħtuh jgħin lil kappillan ta' Damasku, Patri Karm Volta. F'dan ix-xogħol dam għal ftit snin, imma l-imġieba ħelwa tiegħu ġiegħelet lin-nies ta' dik il-belt ilaqqmuh Abuna Malâk, jiġifieri Patri Anġlu.

Lil dan ukoll il-qattiela qabduh u qalulu li jekk ried jibqa' ħaj kellu bla nuqqas jaqleb Mislem, inkella joqtluh. Patri Malâk weġibhom: "X'għamiltilkom jien biex toqtluni?" "Xejn ma għamiltilna," weġbuh, "imma noqtluk għax int Nisrani." "Hawn jien, mela!" raġa' huwa. "Għax jien Nisrani, immut bil-ferħ!" U mal-kelma neħħewlu ħajtu.

PATRI PIETRU SOLER

Twieled f'belt jisimha Lorca, fi Spanja, fis-sena 1827 u sar Franġiskan meta kellu disgħa u għoxrin sena. Minn dejjem kellu xewqa li jidħol raheb, imma għal ħaġa jew oħra dana ma seħħlux, qabel daż-żmien. Sa minn qabel ma sar raheb, kellu mħabba kbira lejn il-faqar, u għalhekk meta kien jaħdem, kemm il-darba riedu jżiduh fil-paga u huwa ma riedx. Kien iħobb il-ġabra u s-skiet u t-talb u drabi kien jgħaddi ljieli sħâħ fit-talb 'l Alla. Kien twajjeb hekk, li ftit snin wara li daħal râħeb kien magħdud b'li jistħoqqlu li jieħu l-quddiesa. U malli ħadha, talab u qala' li jmur l-Art Imqaddsa fejn kien qiegħed jistennieh il-Martirju.

Dan ukoll meta ġew fuqu l-qattiela kien qiegħed jgħallem l-iskola. Għall-ewwel dawna rieduh jgħidilhom fejn ir-rhieb kellhom moħbija l-flus, li l-Misilmîn kienu jaħsbu li għandhom. Meta ma setgħu jieħdu xejn minnu, għax ma kienx hemm x'jieħdu, qalulu: "Bil-ħaqq, inti Nisrâni! Isa, aqleb Mislem, għax jekk ma taqlebx noqtluk!"

"Jien nisrani, u Nisrani rrid nibqa' sal-mewt!" weġibhom, u hekk kien, għax dak il-ħin qatluh.

PATRI NIKOLA ALBERCA

Dan huwa l-aktar wieħed żagħżugħ fost il-Martri rhieb ta' Damasku. Twieled fis-sena 1830 u meta kellu ħamsa u għoxrin sena, daħal Fran-

ġiskan. Kulħadd kien jafu bħala râheb safi, dħuli u twajjeb, mogħti għal karità. Waqt li d-Dejr u l-knisja kienu jinħarqu, wieħed qattiel intebaħ bih, kif kien moħbi jitlob 'l Alla, fit-tarf tal-kurridur. Dan għajjat lil sħabu u l-qattiela kollha ġrew għal fuqu u qalulu: "Ara x'sa tagħmel. Jew taqleb Mislem, jew il-mewt!" Weġibhom: "Elf darba l-mewt, imma qatt ma niċħad lil Kristu!" U Mal-kelma naxruh mejjet fl-art.

FRA FRANCESCO PINAZO

Dan ir-raheb twieled f'Alpuente, fi Spanja, iben ta' familja mill-aktar foqra tar-raħal. Għadda tfulitu u żogħżitu jirgħa n-nagħaġ; safa ltim meta kellu tnaxer sena u mar joqgħod mal-parrinu tiegħu li kien raġel tajjeb għall-aħħar. Kiber u ried jiżżewweġ, u kien għarus; imma f'daqqa ntebaħ li kien hemm imħabba oħra, wisq aqwa mill-imħabba tad-dinja, li kienet l-imħabba t'Alla. Għalhekk daħal Franġiskan.

Meta kien raheb fi Spanja, għex aktar minn tlettaxer sena fix-xogħol u fit-tewba ta' xi ħaġa li kien għamel qabel daħal râheb, li hu kien jgħid li kienet l-akbar dnub tiegħu. Meta fi Spanja tkeċċew ir-rhieb, kellu jarġa' jitlaq għad-dinja, imma sab xortih billi daħal sagristân fi knisja. Fis-sena 1843, qala' li jsiefer lejn l-Art Imqaddsa fejn għadda snin fix-xogħol u l-għemejjel tal-ħniena. Meta kellu sittin sena u ma baqax jiflaħ, talab il-għajnuna u tawh ajk ieħor jgħinu, li kien fra Ġan-Ġakbu Fernandez. Iż-żewġ Franġiskani dejjem għenu lil xulxin u l-aktar waqt is-siegħa tal-Martirju. Telgħu jistaħbew ġewwa l-kanpnâr fejn sabuhom id-Druż. In-nies rawhom, minn fuq il-bjut, jixteħtu għar-rkubtejhom jitolbu maħfra għal dawk li kienu sa joqtluhom. Il-qattiela kissrulhom is-sinsla ta' daharhom bil-mazza u xeħtuhom minn fuq il-kampnâr għal isfel.

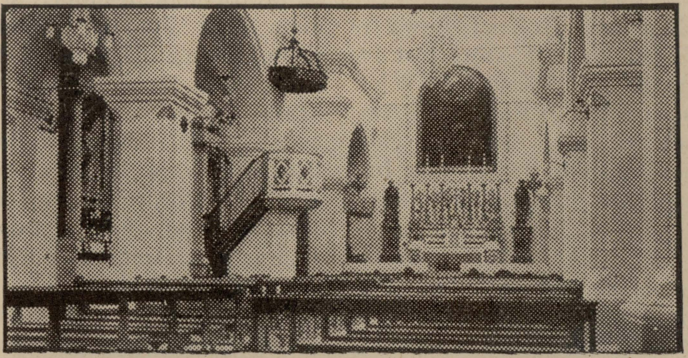

Il-knisja tal-Franġiskani f'Damasku, minn ġewwa. Jidher l-artal li fuqu d-Druż qatgħu ras Patri Manwel Ruiz.

PATRI NICANOR ASCANIO

Fix-xahar ta' Jannar tas-sena 1859, ġifen Spanjol xeħet l-ankri fil-port ta' Ġaffa. Fost in-nies li niżlu l-art minn ġewwa dgħajsa (għax dak iż-żmien u sa ftit snin ilu l-iġfien kienu jżommu 'l barra, għax quddiem l-art kien kollu biċċiet tal-blat) kien hemm erba' Franġiskani li malli waslu qagħdu għar-rkubtejhom u biesu l-art. Dawn kienu Patri Nicanor Ascanio, Patri

Nikola Alberca, Patri Pietru Soler u Fra Ġan-Ġakbu Fernandez. Ħadd ma kien jobsor li sittaxer xahar wara kellhom f'dik l-art li niżlu fiha jxerrdu demmhom għat-twemmin ta' Ġesù Kristu. Patri Nicanor imma kien jaf, għax kienet ħabritu waħda soru qaddisa, il-Ven. Maria de los Dolores, li kellu jxerred demmu għal Kristu; imma ma kienx jaf kif u meta.

Dan kien twieled f'Villarejo de Salvares, qrib Madrid, fis-sena 1814. Libes iċ-ċoqqa Franġiskâna meta kellu sittaxer sena, imma kellu jarġa' jinżagħha malajr ħtija tal-liġijiet li saru fi Spanja li għandhom ineħħu r-rhieb kollha. Għad li kien barra mid-Dejr, sab kif jista' jagħmel biex jibqa' sejjer bit-tagħlim għal quddiesa. Il-ħerqa li kellu għal glorja t'Alla ġiegħlitu jxandar it-tagħlim ta' Kristu u jqârar, u hekk iltaqa' ma' soru li ħabbritlu li għad jiġi jum li fih huwa kellu jmut martri. Wara żmien li dam fil-pajjiż tiegħu, telaq lejn l-Art Imqaddsa, fejn, għal kemm ma kienx għadu żagħżugħ, tah biex jitgħallem il-lingwa Għarbija. Hemm kien mibgħut Damasku biex jitgħallem dil-lingwa fl-iskola ta' Patri Karm Volta, ma' Patri Nikol u Patri Pietru.

Hemm f'Damasku, kif kien fl-iskola qabdu wieħed Durżi u silet ix-xabla u xejjirhielu fuq rasu. "Jew taqleb Mislem, jew noqtlok issa!" qallu. Patri Nikanor ma fehmux kelma, imma basar x'kien qiegħed jgħidlu. Għalhekk urieh b'sebgħu s-sema u radd is-salib bil-għaġla, għax fehem li kien wasal il-jum li kienet ħabbritlu dik is-soru l-qaddisa. U d-Durżi qatagħlu grieżmu bil-ħanġar (stallett imgħawweġ).

FRA ĠAN-ĠAKBU FERNANDEZ

Dan il-Franġiskan twieled f'Moire, fil-Galizja, fi Spanja, fis-sena 1808. Meta kellu tnejn u għoxrin sena daħal Franġiskan, imma wara erba' snin kellu jarġa' għad-dinja ħtija tal-liġijiet li kienu saru fi Spanja li semmejnihom kemm il-darba; imma hu baqa' jgħix ta' Franġiskan, għad li mingħajr ċoqqa. Wara tlieta u għoxrin sena raġa' libes iċ-ċoqqa u telaq lejn il-Palestina. Hemm il-ħajja tiegħu bħala missjunarju damet bilkemm ħmistaxer xahar, mgħoddija dejjem fis-skiet u fil-heba, u għal dan fuq ħajtu ftit hemm ħwejjeġ magħrufa. Kif kien hemm f'Damasku inqalgħet ir-rewwixta li qegħdin ngħidu. Id-Druż sabuħ u għamlu għalih u qattgħuh bi sjufhom, imma ma mietx. Dan agonija sa fil-għodu, imbagħad wieħed Mislem intebaħ bih u temmlu ħajtu b'daqqa ta' xibrija.

Hekk, il-Martirju, kien qisu Għors fil-Familja, għal Franġiskani kollha li kien hemm fid-Dejr ta' Damasku. Demmhom kien imxerred kullimkien: fil-knisja, fil-mimxiet tad-Dejr, fil-bitħa u fl-iskola, saħansitra fuq il-kanpnâr. L-Anġlu tar-Rebħa niżel mis-Sema, u lill-kull wieħed mir-Rhieb iddielu Palma.

Fra NIKOL O.F.M.

QWIEL TA' SAN PAWL

Ei kai te sarki epeimi, alla to pnevmati syn ymin eimi. "Għad li bilġisem għajeb, bir-ruħ imma qiegħed magħkom" (Kol. II, 5). Dan il-kliem jaqbel li neħduh għalina l-Maltin, għax għad li San Pawl ilu nieqes minn magħna elf u disa' mitt sena, jidher li bir-ruħ kien dejjem magħna, iħares lil pajjiżna mill-għedewwa.